

[בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ג יט) כתב להקל בשעת דחק גדול לאחד שהוצרך להתגורר בבית אלמנה והיא אינה לנה בביתה בלילות, וארוחותיו אוכל משלו ולא משלה].

'בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא' – הרשב"א פרש ענין זוהמת הנחש, משל לתגבורת היצר. וישראל שעמדו על הר סיני נחלש ונפסק זוהמתו, כענין שאמרו 'משכהו חבית המדרש'. והם שלא עמדו על הר סיני, עדיין יצרם גדול כענין זוהמת סוסים זרמתם. וכעין זה פרש בספר פרי צדיק (ח"ב, לפדה"ב א) ענין הזוהמא היינו הרגשת הנאת עצמו.

ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. אי הכי ישראל נמי? ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן...' –

זו לשון הר"ן בשבת (קח.), על מה שנסתפקו שם אם אפשר לכתוב תפלין על גבי עור של דג, ואמרו שאין ברור האם פסקה זוהמא מן הדג אם לאו, עד שיבוא אליהו ויברר. וכתב הר"ן: '... והנכון, כשבא נחש על חוה הטיל זוהמא עליה ועל כל בריות שבעולם. ישראל שעמדו על הר סיני נפסקה זוהמא מהם ומן הבריות שהיו שם, חוץ מדגים שלא היו שם, ולהכי אצטריכי לאליהו להודיענו אי פסקה או לא'. [בספר שפת אמת שם: 'ודאי כך היתה קבלה בידו דכולם עמדו שם זולת דגים שאינם יכולים לזוז מן המים ליבשה']. (ע"ע במה שהאריך בספר מגדים חדשים שם).

עוד בענין זוהמתו של הנחש – הגה קטע מדברי השל"ה הקדוש (כה: 'בית חכמה'): '... עוד אבאר הענין; בעצם הגה אנחנו רואים בכל דור ודור החומרות מתפשטות. בימי משה רבינו ע"ה לא נאסר רק מה שקבל בהדיא בסיני. אמנם הוסיף איזו תקנות לאיזה צורך שראה. וכן אחר כך הנביאים והתנאים וכל דור ודור ודורשיו.

והענין, ביותר שיש התפשטות זוהמת הנחש צריך ביותר לגדרים – ופרץ גדר ישכנו נחש. והקב"ה צוה שס"ה לא-תעשה לעורר זוהמת הנחש. ובהתפשטות זוהמת הדור צריך להתפשטות יותר איסורים. ואילו היה כן בזמן התורה, היה כתוב כך בתורה. אבל נכלל זה במה שאסרה התורה, כי הכל ענין אחד. ועל כן צוה השם ית': 'עשו משמרת למשמרתי (ע' ביצה ב: עה"פ 'שמרתם את משמרתתי)', כלומר הכל לפי הענין. ממילא בכל דור ודור כשראו להוסיף חומרות אז הכל הוא מדאורייתא. כי מאחר שמתפשט זוהמת הנחש, ויוצא יותר מכת אל הפועל, הגה ברא יצר הרע, ברא תבלין, כי אז צריכים אנו להתעוררות עליון להמשיך האיסורין בכח אל הפועל, עד לעתיד נתדבק במקום העליון. ודי בזה למשכיל ולמבין'.

דף כג

'רבינא אמר: לא קשיא, הא לכתחלה הא דיעבד' – יש לעיין, הרי אמרו לעיל (טו:): שאין איסור משום 'לפני עור' כל שניתן לתלות בהתר, שלכן מותר למכור פרה חורשת בשביעית, מפני שיכול לשחטה. והלא אם העמיד בהמה בפונדקאותיהם, מותר ליקחה לקרבן (וכן כתבו הראשונים) ואין חוששים בדיעבד שמא רבעה, אם כן מדוע ייאסר הדבר לכתחילה, ולמה אין לתלות בהתר.

וכן יש לשאול, הלא העכו"ם ברבעו אותה הרי הוא כגזול את הבהמה שהרי מזיקה בעיקור או בכחש בשר, ואם כן מאי שנא ממה שאמר רבי יוסי (במשנה דמאי ג,ה) שמותר להפקיד טבל אצל פונדקאית החשודה להחליף, לפי שאין אנו אחראים לרמאים?

ויש לומר כיון שחביבה עליהם בהמתם של ישראל, הרי בהעמדת הבהמה עמו נמצא מגרה יצר הרע עליהם, הלכך אסור לעשות כן, וכדרך שאמרו (במועד קטן יז.) שהמכה בנו גדול עובר ב'לפני עור', כי עלול הבן לכעוס ולהכות את אביו, ובסוג כזה ד'לפני עור' יש איסור אפילו אם לבסוף לא יעבור למעשה, כי סוף סוף מגררו לחטא (עפ"י חרושים ובאורים ג,א).

ולפי"ז מובן שאין ללמוד מכאן איסור למכור כלים לחשוד לחלל שבתות, הגם שודאי יעשה בהם מלאכה בשבת (וכמש"כ להתיר הגר"מ פינשטיין ועוד) – כי בעצם אין כאן הושטת איסור בעת המכירה, ורק כאן אסור משום שבמעשה זה מעורר את יצרו לחטא.

וכן צ"ל לענין המלוה חברו שלא בעדים שעובר אלפני עור מפני שעולה על רוחו של הלווה לכפור (ב"מ עה: וברש"י), והרי אין אנו אחראים לרמאים – אלא כיון שמעוררו לחטא אסור. וע' גם בקדושין לב. לענין הקורע שיראין בפני בנו דלמא רתח ועבר אלפני עור. וע"פ חפץ חיים (הל' לשה"ר ט,ט, בהגהה) שהקשה על דברי רבנו יונה, מדוע המסבב בדבריו שיספרו אחרים לשון הרע אין אסור מדאורייתא משום 'לפני עור'.

'האשה שנחשבה בידי עובדי כוכבים.... על ידי נפשות אסורה לבעלה' – שיטת רש"י ותוס' שאסורה אף על בעלה ישראל, כי חוששין 'שמא נתרצת כדי למצוא חן שלא יהרגנה'. ואמנם הרבה מגדולי ספרד (ר"י בן מגאש; רמב"ם; רמב"ן ועוד) חולקים וסוברים שאינה אסורה אלא על כהנים, שאין לחוש שמא נתרצתה, אלא שמא נאנסה. [ונחלקו בדבר השו"ע והרמ"א. אה"ע ז,יא. וע"ש באבני מילואים סק"ד]. אחד הנימוקים שהעלה הרמב"ן (ב'חידושי הרשב"א' [הנפוץ] על כתובות. חרושים אלו מיוחסים בטעות לרשב"א, ואינם אלא של הרמב"ן, כפי שכתבו החיד"א ב'שם הגדולים', הגרא"ו ועוד) הוא 'דכל ריצוי מחמת פחד – מותר לישראל', כלומר יש לדונו כאונס ולא כרצון.

אכן מדברי התוס' משמע שאפילו אם הצילה עצמה מסכנה על ידי כך, נחשבת כמזנה ברצון ואסורה על בעלה. ויש להסביר שיטתם, שכיון שלא היה האונס על הזנות עצמה, אף שעשתה כן להינצל ממיתה, כי האי גוונא אינו אונס. [ואף הרמב"ן יש לומר שמודה בעיקרון לסברה זו אלא סובר שכיון שהגוי תבעה, אף שלא איים עליה במוות, נחשבת כ'קרקע עולם' בהסכמתה שמחמת הפחד. ולפי הנחה זו גם הוא יודה שאם עשתה כן ללא תביעה מצידו, תאסר לבעלה, אלא שאין חוששין לכך].

חילוק זה מתבאר מתוך פסקי הרמב"ם (הל' יסודי התורה פרק ה), שפסק שמי שאנסוהו בדברים שדינם 'הרג ואל יעבור', ועבר – אינו נענש בדיני אדם מפני שנחשב כאנוס. מאידך, חולה שנתרפא באחד משלש עבירות חמורות, מענישים אותו. אף על פי שבשני המקרים איום המוות מרחף על פניו ומחמתו עשה מה שעשה, אלא שבחולי לא היה אונס ישיר על העוון, רק הוא מיזמתו עשה כן כדי להינצל, לכך נידון כמזיד ולא כאנוס, משא"כ כשנאנס באונס חיצוני על העבירה עצמה (משפט כהן קמד. וע' במש"כ בעזרת כהן ח. וכ"כ בקיצור באבני נזר חו"מ ב (מתודש א' ד"ה ובענינותי). הבאור בדברי הרמב"ם כבר נמצא באבן האול ובאור שמח).

'לעולם אימא לך אפילו דיעבד נמי לא, והכא היינו טעמא דמתיירא משום הפסד ממונו, תדע... ותו לא מידי' – לכאורה משמע מסקנת הסוגיא שאשה שנתיהדה עם עכו"ם, כל שאין קיים הטעם שמתירא מפני הפסד ממונו – נאסרת. ואם כי אין לחוש שנבעלה ברצון, להאסר על בעלה ישראל, אך לכאורה נראה שחוששים לאונס להאסר לכהן.

ואכן ישנה דעה בין הראשונים הסוברת שאשה שנתיהדה עם הנכרי נאסרת לכהן (רבי אליעזר ממיץ בספר

יראים קצג. והובא בהגהות אשרי כתובות פרק ב, כט. וכן הוא בסמ"ג (לאוין קכא) בשם הלכות גדולות, מיאון ל"ו. אמנם המהרי"ק (קס) פרש שהסמ"ג אינו מחמיר אלא בשהדברים מראים שנסתרה לשם זנות. או שמא לא החמיר אלא בפנייה שנתיהדה עם העכו"ם שאסורה לכהונה, אך אין להוציא אשת איש מבעלה כהן. אבל מלשון הרא"מ משמע שאוסר בכל אופן. עכ"ד המהרי"ק.

ויש אומרים שאמנם כן הדבר מדינא דגמרא, אבל בזמן הזה, משום אימת המלכות יראים הם לאנוס, הלכך אינה נאסרת (עפ"י רשב"א ריטב"א מאירי).

ורבנו אלחנן (מובא ברא"ש ועוד) חילק בין יחוד מועט, שודאי אין לאסרה, ובין יחוד לזמן מרובה, שבכגון זה מדובר בסוגיא, שבו יש לחוש לאנוס, כל שאין הטעם שירא מהפסד ממונו.

חילוק אחר מחלקים בתוס' (ומובא בשאר ראשונים בשם ר"י – רבנו יצחק מקורביל מבעלי התוס'), בין אשה שנחבשה באנוס, שעושים בה כרצונם, ובין יחוד מרצון שאינה מסורה להם.

[בתרומת הדשן (רמב) צידד שרבנו אלחנן מוסיף הגבלה על חילוק ר"י – שאפילו בשנחבשה אינה נאסרת בזמן מועט. ואולם הביא שם מהמרדכי (קדושין תקמג) שחילוק זה אמור בכל אופן, בין בשנחבשה בין בנתיחה מרצון, שאם נתיחה לזמן מרובה – יש לאסור לכהונה].

ויש שכתבו (רא"ש ריא"ז ושאר פוסקים), שהנאמר כאן בגמרא – דיחוי בעלמא הוא, אבל לפי האמת דברי רבינא קיימים שאין לחוש בדיעבד שמא רבע או אנס. שאם לא תאמר כן 'לא הנחת בת לאברהם אבינו שכשרה לכהונה – שאי אפשר שלא תתיחד עם הנכרים פעם אחת'. [מלבד אם נתיחה עם העכו"ם לשם זנות וכדומה, יש לאסור משום 'מעלה עשו ביוחסין' (עפ"י מהרי"ק קס, ותרומת הדשן רמב. וכ"פ הרמ"א – אה"ע ז, יא). אבל בלא הכי, היות ומדאורייתא אינה נאסרת כלל אלא על עסקי קינוי וסתירה, והאיסור אינו אלא מגזרת חכמים שגזרו על שבויה משום מעלת יוחסין, לכך נקטו הפוסקים להקל, כשיטת הרבה מהראשונים, וכדרך שאמרו 'שבויה הקלו' (ע"ש במהרי"ק ובתה"ד)].

'עודה של שקינ' – 'עדה' הוא תרגום של 'שללה', ומשמעות 'שלל' – אוסף וקיבוץ של פריטים [כמו 'שלל ביצים' 'שלל הכובסין' בדרו"ל]. אף כאן 'עודה של שקינ' – קיבוץ שקים (ריעב"ץ)

'לא ס"ד, משום ניהא פורתא לא מפסיד טובא, הכי נמי לימא משום הנאה פורתא לא מפסיד טובא...' – אף על פי שפעמים רבות הוא נמצא עם בהמתו בסתר באין רואה, ומדוע אין חוששים שמא עבד בה ולו פעם אחת בלבד, והרי בעלמא חוששים להחלפה ולשאר חששות כל שאינו מירתת, שאין הישראל נכנס ויוצא. ועוד, מה מקשה על רביעה, שמשום הנאה פורתא לא מפסיד טובא, והרי שונה רביעה שנעשית בסתר, ומדוע חושש? – צריך לומר דקים להו לחז"ל שהגוי מתירא שמא יודע לחכמים מה שעשה, ויבחינו על פי סימנים שונים הידועים להם. והרי פרה אדומה אינה ענין שבינו ובין חברו אלא חכמי ישראל הם המתעסקים בה, הלכך אפילו חשש קטן שיפסיד דמים מרובים, גובר על הנאת שעה שלו, ונמנע אפילו בסתר.

(ע"ב) 'שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא' – ודוקא לענין זה שהיא נשאת וקיימת ביעודה, אבל אם בא לפדותה ולהוציאה לחולין – שוב אינה נחשבת 'חטאת' ויכול לפדותה כדין קדשי בדק הבית, ללא מום וללא העמדה והערכה. שהרי לא עשאה הכתוב כ'חטאת' אלא כשהיא באה למי נדה, כדכתיב מי נדה – חטאת היא (עפ"י ריטב"א ומאירי. וע"ע קהלות יעקב מנחות כז).